

L-ENTRATURI FIS-SWAR TAL-FLORIANA

Stephen Camilleri B. Com

L-ewwel idea li jsir žvilupp fejn hi lum il-Floriana tmur lura ghall-1634. F'dan iż-żmien, l-Ordni ta' San Ĝwann hareġ digriet fejn ordna li jibda x-xogħol fuq is-subborg il-ġdid, imdawwar b'fortifikazzjonijiet li kellu jiddisinja Pietro Paola Floriani, inginier militari Taljan. Floriani kien ingieb Malta fl-1634 mill-Ordni biex jissuġġerixxi x'għandu jsir għat-tishih tal-fortifikazzjonijiet tal-Belt Valletta. Hu kien kritiku hafna dwar il-fortifikazzjonijiet li kien iddisinja Laparelli għall-Belt. Laparelli ma xtaqx li jinholoq subborg 'l barra mis-swar tal-Belt. Hu kien ta' l-idea li l-Belt Valletta titkabbar sa fejn illum insibu l-knisja ta' San Publju. Fuq din il-hażja, Floriani qabel ma' Laparelli. Madanakollu, l-Ordni ried li jinbena subborg ġdid u mhux li titkabbar il-kapitali, ghax kien tal-fehma li jekk dan isehħ, il-Belt issir aktar diffiċċi biex tīgħi kkontrollata f'każ ta' xi assedju.

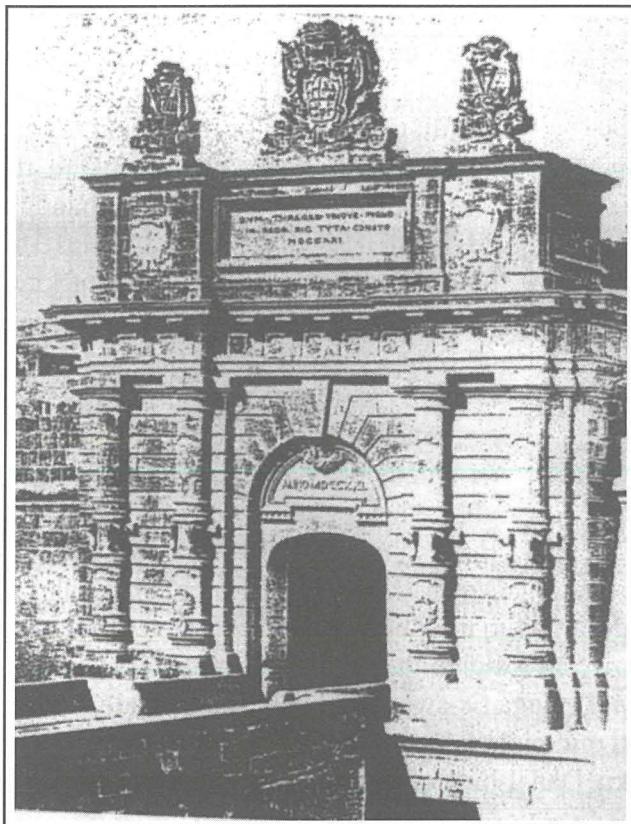
Għalhekk, skond ix-xewqa ta' l-Ordni, Floriani ppropona li jinbnew fortifikazzjonijiet oħra, minn bahar sa bahar, 'l barra mill-Belt. Dawn kellhom iservu skop doppju; l-ewwel biex isahħu s-swar tal-Belt, u t-tieni biex bejn iż-żewġ linji ta' fortifikazzjonijiet ikunu jistgħu jabitaw in-nies, minħabba li l-Belt kienet saret żgħira wisq għall-ammont ta' nies li kienu jghixu fiha. Floriani sofra kritika qawwija mill-kavallieri, tant li fl-1683 telaq minn Malta. Il-Gran Mastru Lascaris (1636-1657), li kien jaqbel ma' l-idea ta' Floriani, qabbad lil Vincenzo Masculano di Firenzuola biex jibni dan is-subborg il-ġdid.

Firenzuola ma qabel xejn ma' l-ideat ta' Floriani, tant li x-xogħol twaqqaf kompletament. Hu stqarr li l-bini kien ser ikun ta' tfixkil għad-difiza. Wara Firenzuola ġew bosta esperti oħra. Ghalkemm mhux kollha qablu bejniethom, kollha hassew li l-fortifikazzjonijiet 'l barra minn dawk ezistenti tal-Belt kellhom jinbnew. Il-fortifikazzjonijiet inbdew minn Antonio Maurizio fi żmien il-Gran Mastru Kottoner (1663-1680) fl-1670. Madakollu, kien fi żmien il-Gran Mastru Carafa (1680-1690) permezz ta' l-Inġinier Grunenberg li dawn tkomplew. Il-Gran Mastru Vilhena (1722-1736) kompla saħħaħhom u ffinalizzahom kompletament.

Sa dan iż-żmien, il-Floriana kienet għadha kważi vojta għal kollox minn kull bini. Il-bini eżistenti sa dan iż-żmien kien il-kunvent tal-Kappuccini, l-Għajnejn ta' Wigncourt u l-Knisja ta' Sarria. Il-ġnien tal-Mall kien diġa' jezisti għar-rikreazzjoni tal-Kavallieri. Fih kienu jilaghbu il-Maglio, il-logħba li minnha ha ismu dan il-post. Dawn il-postijiet kienu digħi jażistu qabel ma telgħu is-swar il-ġodda tal-Floriana.

Fi żmien il-Gran Mastru Vilhena il-bini beda tiela' b'rata mghaġġla. Il-bini nbeda għall-habta ta' l-1722 u s l-1760 għoxrin blokk kienu digħi nbnew u fihom kien hemm elfejn ruh jabitaw.¹ It-toroq kellhom ikunu drittī forma ta' gradilja, wesghin biżżejjed biex jiffaċċilitaw l-aċċess għall-Belt Valletta, f'każ ta' bżonn. Bejn is-swar tal-Belt u l-ewwel bini tal-Floriana kellu jkun hemm spazju kbir biex jekk l-ghadu jinvadi l-Floriana, ma jkunx jista' jistahha qalb il-bini, u jasal l-Belt bil-mohbi.² Dan l-ispazju għadu jidher sal-lum. L-ewwel filliera bini tal-Floriana 'l barra mis-swar tal-Belt kellu jkun dak ta' Vinzenzo Dimech (quddiem ix-Xaghra) u *Montgomery House*, fejn illum hemm il-Middle Sea Insurance. Il-lukanda Phoenicia u l-Istitut Kattoliku nbnew fl-ahħar seklu u minflokhom kien vojt. Dan jghodd ukoll għall-barracks tas-suldati fejn illum hemm bosta dipartimenti tal-Gvern.

Minħabba li l-Floriana ddawret bis-swar, kellhom jinholqu numru ta' entraturi biex jagħtu aċċess għall-bqija tal-gżira. Madankollu, dawn l-entraturi kelhom ikunu sodi u jingħalqu, f'każ ta' xi assedju, biex jipproteġu lin-nies li jingħabru fihom, sew dawk residenti u anki dawk li jiġu jistkennu mill-irħula. L-aktar bieb principali tal-Floriana, u li dan l-ahħar ġie restawrat b'mod eccellenzi, hu *Portes des Bombes*. Dan il-bieb inbeda fi żmien il-Gran Mastru Perellos (1697-1720) u ġie inawgurat fi żmien il-Gran Mastru Zondadari (1720-22).

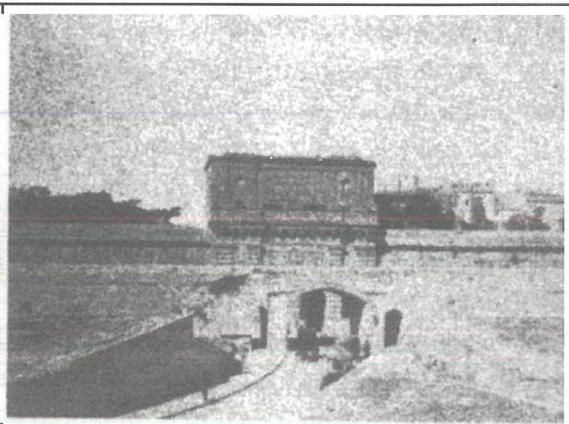
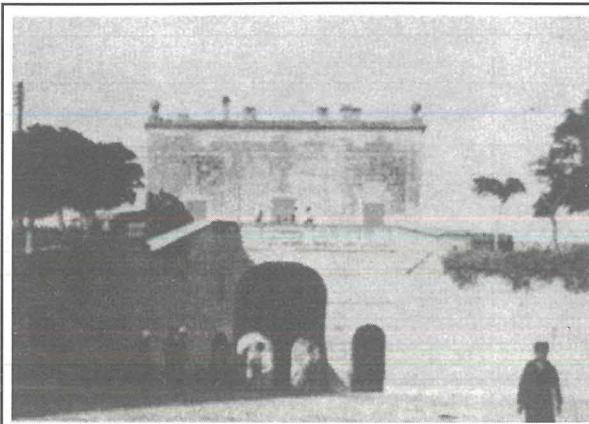

Il-Bieb tal-Bombi qabel ma saret it-tieni porte fl-1868, bis-swar haġa wahda mal-bieb

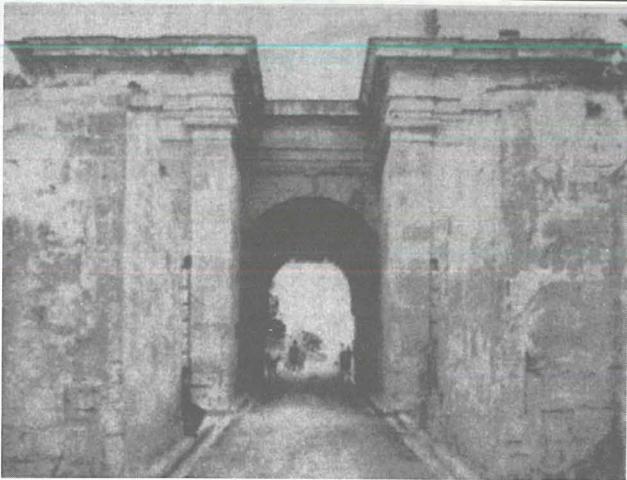
Originarjament, il-bieb kelli *porte* (mina) wahda. It-tieni bieb sar fi żmien Sir Patrick Grant, Gvernatur ta' Malta (1867-72), mill-perit Edward W. Durnford. Dan, fil-kapaċită tiegħi, żamm l-istil oriġinali, tant li llum ma tindunax li dan il-bieb ġie modifikat.³ Mat-tieni bieb jew mina, saru wkoll żewġ bibien baxxi biex minnhom jghaddu n-nies mal-ġnub. Dawn għadhom jidhru sal-lum, inbarrati bil-ġebel. Ma rridux ninsew li sa dan iż-żmien il-bieb kien għadu mwahħħal mas-swar miż-żewġ nahat. Aktar 'l-quddiem, is-swar inqatgħu biex ikun jista' jgħaddi b'aktar faċilità t-traffiku madwar il-bieb. Dan sar "Ad majorem populi commoditatem" - ghall-akbar konvenjenza tal-pubbliku, kif stqarr l-iskrizzjoni fuq il-bieb li ġie miżjud: il-konvenjenza tal-pubbliku kienet ukoll ir-raġuni tat-tieni porte. Din l-iskrizzjoni kien hareġ biha Brighella fl-1868, meta nbniet it-tieni mina. L-isem ta' dan il-bieb ġej minn żewġ bombi tal-ġebel li qeqħdin fuq żewġ pilastri, illum

fuq il-bankina wahda kull-naha ta' dan il-bieb.

Bieb iehor li kien jagħti ghall-Floriana, u llum m'ghadux jeżisti huwa l-Bieb ta' Sant' Anna. Dan il-bieb kien it-tieni bieb li minnu wieħed ried jghaddi biex jidhol fil-Floriana, hekk kif jaqbeż il-bieb tal-bombi. Dan il-bieb kien jinsab eżattament fejn illum hemm in-niċċa ta' Sant' Anna, fi triq Sant' Anna. Fil-fatt, il-pittura antika ta' Sant' Anna, li għadna nistgħu naraw illum, kienet f'niċċa żgħira li kien hemm f'dan il-bieb, iddedikat lill-istess qaddisa. Il-bieb ta' Sant' Anna nbena mill-ingħinier Grawley fl-1858, fi żmien l-Inglizi, u kien jgħaqqa id-dur il-bieb iż-żewġ swar tal-ġnub: ta' San Luqa u ta' San Mark.⁴ Il-bieb kien dejjaq u baxx. Minhabba l-bżonn imminenti li kien hemm li t-triq titwessa', dan il-bieb kelli jitwaqqha fl-1889. Ilum għadna nistgħu naraw biss in-niċċa ta' Sant' Anna fis-sur fejn darba kien jinsab dan il-bieb. Iż-żewġ faċċati ta' dan il-bieb jagħtu żewġ impressjonijiet opposti Il-faċċata li thares 'il barra mis-subborg kienet faċċata importanti ħafna. L-iskop ta' dan kien biex tiddemoralizza l-għadu, u dan jaħseb li hu diffiċċi jirbah il-qawwa tal-belt li ser jattakka.⁵ Il-bieb min-naħha ta'

Il-Bieb ta' Sant' Anna kif kien jidher minn barra l-Floriana (lemin) u kif kien jidher minn ġewwa l-Floriana, minn Pjazza Sant' Anna, ġdejn l-iljun (xellug)

**Il-Bieb ta' *Notre Dame* li illum m'għadux jezisti,
fil-bidu tan-niżla a' *Sa Maison***

Sant' Anna, kien jghaqquad żewġ swar, din id-darba fuq in-naha l-ohra tal-Floriana. Il-bieb ta' *Notre Dame* kien jinsab hekk kif thalli pjazza San Kalċidonju, hdejn il-Kurja Arċiveskovili, u taqbad nieżel in-niżla li twassek *Sa Maison*. Il-pjaga fis-swar fejn kien il-bieb għadha tidher sal-lum. Wiehed għadu jista' jara wkoll parti miċ-ċinta li kienet iddur mal-ġnub tal-bieb, fejn illum hemm id-Dipartiment tal-Lottu Pubbliku. Dan il-bieb kellu jiżżarma minħabba l-eżigenzi tat-traffiku, li dejjem jiżdied fil-Floriana.⁸

Bieb ieħor fuq l-istess naha tal-Floriana tal-bieb ta' *Notre Dame* huwa dak magħruf bhala l-bieb tal-*Polverista*. Dan il-bieb għadu wieħed jista' jarah sal-lum, jiddomina qalb l-uffiċċi tat-Dipartiment tat-Taxxi Interni Dan il-bieb ha ismu mill-imħażen tal-povl li kien hemm fil-vičin. Dawn l-imħażen kienu nbnew mill-kavallier Blandel fl-1665. Meta nbnew il-fortifikazzjonijiet il-ġoddha tal-Floriana, dan il-bieb ha ismu minn dawn l-imħażen. Fi żmien il-Gran Mastru Vilhena, l-imħażen gew mibdula f'dar ghall-anzjani, imma naturalment, ma kenux addattati għal dan l-iskop, u l-anzjani kienu jghixu f'kundizzjonijiet hžiena ħafna. Għalhekk, minflok dawn l-imħażen, il-Gran Mastru Vilhena bena l-‘Casa di Carita’, li aktar ‘il quddiem, il-Gran Mastru de Rohan sejhilha ‘Ospizio’, l-isem li dan il-post baqa’ magħruf bi. Illum minflok l-Ospizio nsibu skola tas-snajja għas-subien.⁹

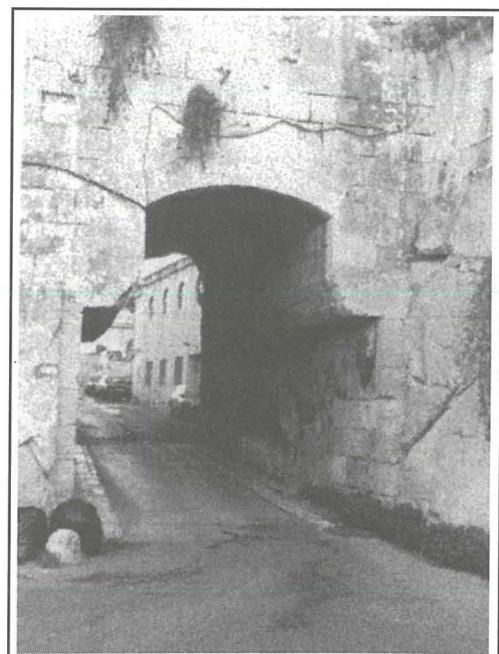
Bieb ieħor li sfortunatament kellu jinhatt minħabba t-traffiku, huwa l-bieb tal-Kalkara. Dan il-bieb kien jinsab eż-żott taht l-isptar Boffa, hdejn in-niċċa tal-kurċifiss. Dan kien meqjus bhala l-aktar wieħed sod fil-fortifikazzjonijiet tal-Floriana, minħabba li kien l-entratura mill-baħar. Daqs kemm il-baħar kien ta' ġid ghall-Floriana, seta' jfisser ukoll il-qerda tagħha jekk l-ghadu jirnexxilu jidhol. Il-Kavallieri hasbu biex dan il-bieb ikun sod u jifläh ghall-attakki. Fil-fatt, sal-lum wieħed għadu jista' jara -post fejn kienu jistkennu l-gwardjani hdejn dan il-bieb.¹⁰

Tajjeb nghidu li ghalkemm dan il-bieb inqered, għandna ġnien żgħir, imsemmi għali - “il-Ġnien tal-Kalkara”, ffit ‘i fuq.¹¹

Hija hasra li ħafna mill-abitanti tal-Floriana, kemm kbar u anki żgħar, ma jafu xejn fuq l-origini u l-istorja ta' dan is-subborg sabiħ li fih jghixu kuljum. Tajjeb li tingħata aktar informazzjoni dwar il-

gewwa huwa iżgħar. Dan biex ikun ta' wens għall-abitanti li jistkennu għos-subborg, u għalhekk īhossuhom fiż-żgħur go fih, u biex ikun proporzjonat ma' l-ispażju limitat tas-subborg.⁶ Dan il-fattur jidher f'ħafna bibien li għandna fil-fortifikazzjonijiet Maltin. Madankollu, forsi fl-ebda bieb ma kien jidher b'mod ċar dan il-fatt, daqs fil-bieb ta' Sant' Anna. Iż-żewġ facċċati ta' dan il-bieb huma t-tnejn indaqs fl-importanza. It-tnejn juru żewġ fatturi fil-bniedem; ix-xewqa dejjiema tiegħu għall-paċi u għall-gwerra.⁷

Bieb ieħor fil-Floriana huwa dak ta' *Notre Dame*. Dan il-bieb, bħal dak ta'

**Il-Bieb tal-Polverista,
li għadu jezisti sal-lum,
hdejn l-iskola tas-snajja' tas-subien**

Floriana biex kulhadd ikun jaf aktar dwar l-istorja rikka tagħha u tajjeb li tinholoq kuxjenza fuq dan il-wirt, li għandna r-responsabbilta' nghaddu lil ta' warajna, fi stat ahjar milli sibnieh ahna. Kull oggett li għandna fil-Floriana, speċjalment dak li għadu originali kif inbena u heles il-qedra tal-gwerra, huwa parti mill-istorja ta' dan is-subborg. Jekk b'xi mod jiġi midbul, allura l-wirt tal-Floriana jkun qed jintilef ftit ftit. Dan jghodd ghall-ogġetti pubbliċi bhas-swar u l-ġonna, u anki ogġetti privati bħall-gallarijet, twieqi, u faċċati tad-djar li jithassru billi jinksew bil-madum jew jinżebgħu b'kuluri redikoli li ma jaqblu xejn ma l-estetika tas-subborg.

L-awtoritajiet għandhom jagħmlu aktar biex dan il-wirt jithares u b'hekk ingawdu Floriana aktar awtentika. Dan ma jfissirx li m'għandu jiġi rrangat xejn u nibqgħu nghixu bħal fi żmien il-kavallieri, imma għandu jinholoq kompromess isir b'mod professionali, post antik jista' jinbidel fl-aqwa dar ghall-familja, fejn il-karattru storiku johrog mingħajr ma jtellef l-eżiġenzi tal-familja. B'hekk biss, il-Floriana terġa' tibda tm̊tela bin-nies u ŋżomm l-orginalità tagħha. Jekk dan ma jsirx, nispicċaw b'subborg mimli u=ffiċċini mingħajr residenti, u li kull ma jmur jtitlef mill-karatterisiti uniċi tiegħu, li jagħmluh dak li hu.

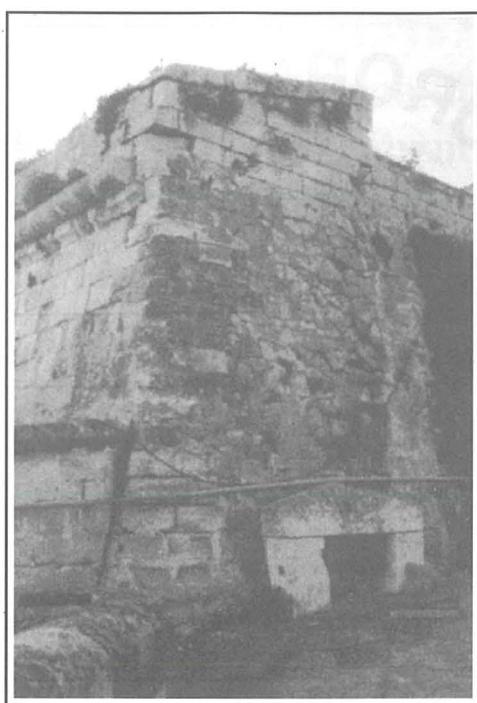
Għal aktar informazzjoni fittex fuq: www.furjana.cjb.net.

Riferenzi

1. *Final Focus on Floriana*, Emmanuel S. Tonna, 1979.
2. Ibid.
3. *Final Focus on Floriana*, Emmanuel S. Tonna, 1979.
4. Ibid
5. *Gateways to The Fortifications of the Order of S. John in Malta*, Jan 1995, Evelyn Baluci, Mary Sammut-Tagiaferro, Bernardina Scicluna, Theresa Vella - Unit of Baroque Architecture in Malta, Artistic history Programme, University of Malta.
6. Doorways of the Maltese Islands P. Borg.
7. *Gateways to The Fortifications of the Order of S. John in Malta*, Jan 1995, Evelyn Baluci, Mary Sammut-Tagiaferro, Bernardina Scicluna, Theresa Vella - Unit of Baroque Architecture in Malta, Artistic history Programme, University of Malta.
8. *Final Focus on Floriana*, Emmanuel S. Tonna, 1979.
9. *Final Focus on Floriana*, Emmanuel S. Tonna, 1979.
10. *Gateways to The Fortifications of the Order of S. John in Malta*, Jan 1995, Evelyn Baluci, Mary Sammut-Tagiaferro, Bernardina Scicluna, Theresa Vella - Unit of Baroque Architecture in Malta, Artistic history Programme, University of Malta.
11. *Final Focus on Floriana*, Emmanuel S. Tonna, 1979.

Bibljografija

- *Final Focus on Floriana*, Emmanuel S. Tonna, 1979.
- *Gateways to The Fortifications of the Order of S. John in Malta*, Jan 1995, Evelyn Baluci, Mary Sammut-Tagiaferro, Bernardina Scicluna, Theresa Vella - Unit of Baroque Architecture in Malta, Artistic history Programme, University of Malta.
- First Focus on Floriana, Emmanuel S. Tonna, Progress Press Co. Ltd. Valletta, 1967,
- Doorways of the Maltese Islands, P. Borg.
- Arkitettura w Ambjent, De Lucca, D., Special Edition, 1979

Il-Qtugħ fis-sur fit-telgħa tal-Kurċifiss li juri b'mod ġar fejn kien il-bieb tal-Kalkara

